

juegos discursivos binarios. Aunque la renuncia y la separación de este esquema de pensamiento sea la única vía que tiene el feminismo de fundar un sujeto político que no mantenga la misma ficción de la que pretende alejarse, no debemos olvidar nunca que la filosofía misma se determina desde su lugar de enunciación. Así, enunciarse desde un lugar histórico, político, cultural e institucional concreto es un acto profundamente reivindicativo que reclama

para sí un *decir* de la filosofía, una verdad, un *logos* y una metodología. La especificidad de cada uno de los textos de esta compilación exige hacer filosofía desde la invisibilización, desde la memoria, desde el exilio y desde todas y cada una de las condiciones materiales y políticas que las autoras re-presentan, en cada caso, de nuevo para el lector. Se trata, así pues, de hacer filosofía desde la mera —siendo esta *mera* una *gran*— singularidad.

Laura Rooney Lorenzo

Universitat Autònoma de Barcelona

<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1212>

FRAISSE, Geneviève (2016)

Los excesos del género: Concepto, imagen, desnudez

Madrid: Ediciones Cátedra, 122 p.

ISBN 978-84-376-3578-1

Geneviève Fraisse (París, 1948), filòsofa francesa que ha elaborat diverses obres al voltant del feminisme i la història de les dones, ofereix en el seu darrer llibre traduït al castellà una perspectiva que, lluny de quedar-se empresonada en la desconstrucció de normes i l'historicisme nominalista tan imperant en l'àmbit dels estudis de gènere, obre la porta a tres debats ben interessants. En aquest sentit, es podria dir que es tracta d'un text que aborda la dimensió del gènere i la pugna vers la igualtat entre els sexes des de la tríada següent: la vessant epistèmica del gènere, l'excés del sexe vers el gènere i les pugnes polítiques actuals.

Pel que fa al que he volgut anomenar *primer debat* o *problematització* que travessa aquest breu però interessant assaig, Fraisse apunta que la producció i la mobilització conceptual no es redueix a una qüestió purament especulativa. Ans al contrari. Comporta una reorganització d'una realitat que suposa l'oportunitat

per esberlar els processos epistèmics que construeixen un context. En aquest sentit, respecte al concepte de gènere, l'autora assenyalava que: «Como concepto, el género es, pues, a un tiempo, una proposición filosófica (pensar el sexo y los sexos) y un instrumento, el medio de poner en práctica dicha proposición (hacer visible, mostrar)» (Fraisse, 2016: 48). Des d'aquest plantejament, la categoria de gènere no és pas reduïda per Geneviève Fraisse a identifications sexuals o la desnaturalització del sexe, sinó que esdevé una eina metodològica i epistèmica que entronca amb una anàlisi històrica, sociològica i política. Apellant a la dimensió de producció de coneixement segons un replantejament del treball conceptual, el gènere esdevindria un excés respecte als usos més o menys domesticadors que, per exemple, es poden trobar en determinades polítiques públiques, on sembla que tan sols s'adopta la perspectiva de gènere per

eixamplar un context determinat, sense qüestionar-lo ni reestructurar-lo. La citació següent de l'autora és més que il·lustrativa d'aquest aspecte:

Porque lejos de un peligro sexual, o de una amenaza antropológica, el verdadero peligro es posiblemente epistemológico, un peligro relativo a la organización de nuestros conocimientos. Ése sería el primer exceso, el de la ciencia en su condición de ciencia. Un saber que produce vértigo. (Fraisse, 2016: 50)

Un dels exemples més clarificadors de la dimensió epistèmica de la noció de gènere i de la seva mobilització en diversos camps d'estudi i de reflexió remet a una problemàtica quasi sempiterna: les rèpliques contràries al llarg de la història d'un replantejament de les evidències que es consideraven connaturals a cadascun dels sexes. Si bé l'autora ho esmenta en relació amb les paradoxes internes a moviments com ara la Revolució Francesa en la seva defensa de la consideració de les dones com a no ciutadanes, hom podria remetre's a tot el rebombori que en molts països europeus s'ha anat esdevenint arran d'incloure una perspectiva de gènere a les escoles. De fet, els detractors d'aquesta mesura han esgrimit el que Fraisse argumenta al seu llibre: la desnaturalització dels rols assignats als sexes com a perill social i ontològic, en desmuntar una realitat estructurada socialment segons les relacions de dominació.

Ara bé, respecte a l'auge continu de la noció de gènere en molts camps acadèmics i institucionals, l'autora també llença un interessant i necessari advertiment, sobre tot arran del fet que la noció de gènere, en les múltiples declinacions que presenta, pugui donar a entendre una neutralitat que superi qualsevol mena de diferència en defensa d'una suposada igualtat més gran:

Nos tocará discutir, más tarde, si lo neutro corresponde realmente a una abstracción. Pues ocurre, al mismo tiempo, que dicho neutro, «el género», puede servir de máscara, una máscara que oculta a hombres y mujeres tras un universal que sabe mentir, llegando a negar, incluso, las diferencias que provocan las desigualdades. «Género» podría ser perfectamente el árbol conceptual que esconde el bosque de las «mujeres» en su realidad subalterna. (Fraisse, 2016: 50)

Si bé tot el primer debat dedicat al potencial epistèmic i metodològic del gènere com a categoria excessiva que permet de replantejar disciplines i camps de saber és d'un gran interès, atès que mostra una filiació ben clara amb les epistemologies feministes plantejades per autores com Donna Haraway o Rossi Braidotti, l'apartat següent del llibre encara ho es més —a l'entendre de qui escriu aquestes paraules.

Distanciant-se d'una perspectiva estesa en excés en molts discursos articulats des dels estudis de gènere, Geneviève Fraisse planteja quelcom que mereix ser considerat amb atenció: la noció de gènere no engoleix el sexe. No és aquesta una afirmació que pretengui reproduir el dualisme format per la naturalesa i la cultura —sospitosament estès en moltes propostes ecofeministes que equiparen els valors femenins a la natura—, sinó que apunta a un segon excés, terme clau en aquest llibre. Un excés que el sexe encarna respecte del gènere no perquè l'anatomia i la genitalitat disposin d'un rang ontològic més elevat que el discurs —la qual cosa seria gairebé absurda, perquè no hi ha ontologia sense discursivitat—, sinó pel que fet que el sexe opera com a concepte buit¹. Concepte que excedeix tot intent de predicació desafiant una atribució concreta.

1. Si bé, des d'un marc teòric diferent que entronca amb la psicoanàlisi lacaniana, recomano l'apassionant lectura de Joan COPJEC (1994), *Read My Desire: Lacan Again the Historicists*, Cambridge, MIT Press, on l'autora fa una brillant analogia entre les antinòmies kantianes i la diferència sexual en la psicoanàlisi lacaniana.

Mostrant una afecció pels mots que sempre produeix admiració en la tradició filosòfica francesa contemporània, Fraisse apunta que:

Sexo es una palabra excesiva, razón por la cual subsistirá, por más que le pese al género. Por exceso concreto, y por exceso abstracto, a la lengua francesa no le falta impertinencia. El alemán *Geschlecht*, que puede expresar a la vez sexo y género, nos llevaría aún más lejos. Y estaría muy bien que así fuese. (Fraisse, 2016: 67)

Des d'aquest prisma, doncs, la noció de gènere no opera com un substitut cultural que pugui pal·liar els efectes d'un discurs biologista, sinó que es troba amb excessos que també li són propis. És a dir, el gènere no només és articulat com a noció que mostri els límits i les articulacions de determinades realitats, sinó que alhora també es troba intrínsecament esquerdat pel sexe en tant que concepte que permet de retre compte de determinades realitats que escapen al gènere. Per aquest motiu, en l'assaig que presentem, no és emprat des d'una mirada merament biològica o reduïda a la sexualitat, sinó com a experiència fronterera i com a llinar epistèmic i ontològic.

Aquest és, sens dubte, un dels aspectes més innovadors del llibre, tant per a qualsevol lectora o lector que ja es trobi avesat a la multiplicitat intrínseca dels feminismes, com per a aquella o aquell que, per primera vegada, en vulgui saber quelcom que transcendeixi la xerrameca. Sobretot perquè aquests dos primers problemes que es plantegen al llibre mostren com els feminismes i els estudis de gènere no es redueixen tan sols a la categoria de dona o de minories sexuals, sinó que tenen una àmplia tradició que permet d'oferir nous prismes teòrics i metodològics per tal de desemascarar i palesar els silencis que structuren la història i els seus tombants, o de mostrar la dimensió sexuada i encarnada de la subjectivitat, la qual cosa evidencia una dimensió material de l'existència que disputa

qualsevol mena de prisma neutral de caire universalista.

En darrer i últim lloc, Geneviève Fraisse desenvolupa una reflexió política que, malgrat que sigui breu, no deixa d'esdevenir estimulant. Una reflexió que analitza un fenomen de plena actualitat, sobretot si tenim en compte que en el nostre món impera la virtualitat i la imatge: les pugnes contra els estereotips de gènere. És curiós que la pugna vers la transmissió visual hagi assumit el nivell de pregnància i de rellevància que té tant a l'opinió pública —àmbits de la militància— com a les polítiques públiques i a les institucions acadèmiques. Sobretot perquè, com assenyala l'autora, marca una diferència amb les tradicions prèvies dels feminismes europeus, els quals sobretot lluitaven per assolir els drets que els corresponien i per lluitar contra les desigualtats envers les dones.

En l'anàlisi d'aquest viratge en múltiples lluites feministes i, de manera més generalitzada, en molts altres àmbits com ara la infantesa, el que es posa en la diana és l'estereotip i la necessitat d'esmicolar-lo, de no permetre la transmissió d'imatges perjudicials de cara a la consolidació i la perpetuació de la discriminació. No obstant això, cal que ens preguntem si aquesta dinàmica de denúncia podria tenir un efecte contrari. És a dir, podria ser que la denúncia dels estereotips de gènere i els límits que marquen en referència a la igualtat acabés precisament sostenint-los, més que no pas ensorrant-los? A més, la pugna vers les «males imatges» pot deixar de banda una qüestió central: situar la imatge en un context més ampli que ella mateixa per tal de poder copsar tots els eixos de dominació i de producció de poder des dels quals les imatges són produïdes en un moment històric i social determinat. Des d'aquesta perspectiva, Geneviève Fraisse advoca per moviments de protesta i de denúncia de la realitat social de l'època que no deixin de banda una perspectiva immanentista que pren-

gui en consideració la materialitat de les desigualtats, entenent per això la seva inscripció en contextos productius i reproductius que vagin més enllà de la ideologia i dels seus parany.

A tall de resum final, es tracta d'una lectura ben articulada que dona l'oportunitat d'endinsar-se en els debats feministes contemporanis, en aquest cas des d'una

perspectiva on la dimensió social i material és ben present. Sobretot perquè palesa un dels gestos fonamentals del pensament: mostrar les paradoxes i les contradiccions que estructuraven un món, especialment un món poblat de realitats sexuades que tenen una història i unes mutabilitats que remetent a diversos vectors simbòlics.

Andrés Armengol Sans

Universitat Autònoma de Barcelona

<https://doi.org/10.5565/rev/enraonar.1213>

MARTÍ-JUFRESA, Felip (2016)

Vigir i badar: Ontologia de la dominació i anarquisme metafísic

Catarroja-Figueres-Perpinyà: Afers, 222 p.

ISBN 978-84-16260-18-8

Cal aplaudir la gosadia de qui, com Felip Martí-Jufresa, s'engatja en l'ardua tasca de pensar, amb una llengua vigorosa i desacomplexada, «enginyosa» i tot (p. 220), sobre la complexitat subjacent als models, aparentment simples, a què es va ajustant arreu la manera de viure de tot-hom. D'entrada, ja el títol mateix sintetitza molt bé el fil que ha de permetre, fins al fons del baluard ideològic constituït, entrar-hi i sortir-ne. L'intransitiu *vigir* adverteix del caràcter impersonal, és a dir suprapersonal i interpersonal, del que val com a espai de concentració i de control per a tot el personal (tota persona) que, tant sí com no, és actiu, això és, mentre viu avui. Coordinat amb l'ambientament transitiu i intransitiu *badar*, però, fa que es bifurqui la mirada. D'una banda, cap als que baden davant el privilegi de ser en el domicili del poder vigent i de poder contribuir a la seva vigència estant-s'hi embadalits i escarxofats. D'altra banda, cap a algú que vetlla per desvetllar de la nyonya i la nyerra que hi ronquen. Vigir contra el vigent, doncs,

badar badadures als «ulls clucs de bat a bat» (Kubrick).

Donar la volta al que es reclou, i reclou, en la certesa de l'excel·lència del seu bastió, de la indestructibilitat de la seva estructura, del que se n'ha dit precisament el «dispositiu» (*Ge-stell*), és la revolta per excel·lència. Com a tal, el primer a qüestionar-ne és el fonament, la seva raó suficient. Per això aquest assaig revolt tracta d'extreure'n d'entrada aquells materials que, reutilitzats, puguin servir per construir un camp no pas clos, ans obert, «badat», en què es mostri desembrollada l'experiència metafísica de la modernitat. El primer aspecte que cal assenyalar-ne és que per força un intent com aquest ha de ser el revers d'allò que s'ha convertit en la marca distintiva del «vigent»: el sistema. Atès, però, que el model sistemàtic no para d'exhibir més i més fractures i esquerdes, cosa que ja ningú no desmenteix, la presentació del seu revers només pot ser *a-sistemàtica*. És en aquest sentit que el text es munta en dues grans seqüències que apleguen fragments llançats